

Het lam en het kind

Contouren van een leer van het christelijk gezin

Erik de Boer

'Het lam Gods' is de titel van een indrukwekkend schilderij. Het hangt in de St. Baafskathedraal in Gent. Gemaakt door de gebroeders Van Eyck, in 1432 gereedgekomen. Het is niet zomaar een schilderij, maar een retabel, een altaarstuk bestaande uit twaalf tableaus. In het middenpaneel staat het lam van God centraal. 'Het zag eruit alsof het geslacht was' (Opb. 5:6). Het bloed spuit uit de borst en wordt in een kelk opgevangen.

1. Het sacrament van het lam

Misschien had Guido de Brès dit tableau wel voor ogen toen hij, honderddertig jaar later, schreef aan artikel 34 van wat nu de Nederlandse geloofsbelijdenis heet. In elk geval heeft hij in 1556 een poosje in Gent gewerkt. Zag hij met eigen ogen het middenpaneel, 'De aanbidding van het lam Gods'? Denkend over de heilige doop schreef hij: het is niet het water dat ons reinigt, maar 'de besprenkeling met het kostbaar bloed van de Zoon van God'. Bedoeld is: zoals het bij de slacht uit de slagader spuit. Daarom volgt de zin: 'Hij is onze Rode zee, waar wij doorheen moeten gaan'. Dan stelt De Brès de vraag aan de orde: geldt dat ook voor de kinderen? Hij antwoordt: ja, 'zoals de HERE in de wet gebod hun kort nadat zij geboren waren, deel te geven aan het sacrament van het lijden en sterven van Christus door het offer van een lam'. Aan die zin van de belijdenis en aan de Bijbelse grond ervan is dit artikel gewijd.

2. De lijn van het bloed

Dat argument hoor je niet vaak in de discussie over de kinderdoop. Wel het punt: gaat de besnijdenis wel zo één-op-één in de doop over? Ik moet die oude discussie tussen dopers en gereformeerden even ophalen, om duidelijk te maken hoe de belijdenis bij het offer van het lam uitkomt. Guido de Brès drukte zich zo uit: anders dan de wederdopers geloven wij 'dat men de kinderen behoort te dopen en met het teken van het verbond te verzegelen, evenals de kleine kinderen in Israël besneden werden op grond van dezelfde beloften die aan onze kinderen gedaan zijn' (art. 34, alinea 7). Niet: besnijdenis = doop. Wel: het gaat in het teken van het oude verbond om dezelfde beloften als in het nieuwe verbond. In besnijdenis en doop gaat het om verzegeling van Gods beloften. Voor volwassenen en voor kinderen.

Direct daarna verdisconteert de schrijver van deze belijdenistekst het nieuwe van het nieuwe verbond. 'Christus heeft zijn bloed even zeker vergoten om de kleine kinderen van de gelovigen te wassen, als Hij het gedaan heeft voor de volwassenen'. Zoals hij eerder zei: niet het water wast schoon, maar het bloed van Christus reinigt ten diepste. Niet lijnrecht vanuit het oude verbond doorredeneren naar het Nieuwe. Wel de lijn van het nieuwe in Christus terugvolgen naar het Oude Testament. De Heer Jezus zegt zelf: dat zijn 'de Schriften die van mij getuigen' (Joh. 5:39). Eén van de lijnen die van Christus diep in het oude verbond teruggaan, is de lijn van het bloed.

Op die lijn komt de Nederlandse geloofsbelijdenis uit bij een wel heel bijzonder hoofdstuk, Leviticus 12. In dat wetsartikel geeft de Geest inzicht in Gods kijk op geboorte, kraamtijd en consequenties voor moeder en kind in het oude verbond, breder dan het moment van de besnijdenis. Is er vanuit die bloedlijn in Christus ook meer te zien dat ons denken over de doop kan dienen?

3. Op leven of dood

Met Leviticus 12 leerde de HEER zijn volk op een speciale manier naar geboorte en kraamtijd kijken. Centraal staat daarbij: het bloed. (Waarbij vanuit Christus lezend de vraag meeloopt: wat is de band met zijn vergoten bloed?) De regel is deze: na de geboorte van een zoontje is de moeder

zeven dagen onrein. Een volle week. Bloed is in Israël: leven. Bloeden: leven dat wegsijpelt of -stroomt. Veel of weinig maakt geen verschil. De lijn tussen bloedverlies en dood kan kort of lang zijn. Maar als er bloed vloeit, breekt de dam tegen de gevolgen van de zondeval weer eens. Bij elke geboorte gaat het ten diepste op leven of dood, voor moeder en kind. Vandaar dat merk 'onrein'. Er moet iets weggewassen worden dat dieper gaat dan bloed, meconium, vruchtwater of huidsmeer.

Toch maakt de wet er geen drama van. De moeder 'is dan op dezelfde manier onrein als tijdens haar menstruatie' (Lev. 12:2). In Leviticus 15 zullen de wetsvoorschriften volgen over alle soorten vloeijing uit het vrouwelijke of mannelijke geslachtsdeel. Wat vrouwen betreft betekent het dat zij elke maand opnieuw een week lang bij haar menstruatie stilstaat. Met het bloed vloeit het weefsel weg dat in de baarmoeder werd opgebouwd om nieuw leven te ontvangen. Als een eicel bevrucht wordt, ontstaat nieuw leven. Wanneer geen bevruchting plaatsvindt, vloeien zaden, eicel en weefsel in een bloeding af. Dat staat niet uitgespeld in de wet. Het bloed spreekt voor zich. Het is op zich geen drama, want niet elke cyclus kan op zwangerschap uitlopen. Toch is er een rode draad: waar geen nieuw leven komt, dreigt de dood. Zichtbaar in de dagen van het bloed. En zeg nu zelf: zonder nieuw leven zou de dood het winnen.

4. Jongen en meisje

Op dit punt vragen twee dingen om aandacht die iets aan de discussie over de doop kunnen bijdragen. Eén: waarom is de moeder bij de geboorte van een dochter twee keer zo lang onrein? Dat geldt voor die eerste week: zij is onrein in verontreinigende zin. Het raakt ieder die haar aanraakt. Dus moet zij een hele week als onrein behandeld worden. Bij een meisje twee weken. Die verdubbeling geldt ook voor de daarop volgende periode: niet nog eens drieëndertig, maar plus zesenzestig jaren. Bij een zoontje ziet de moeder in totaal veertig dagen uit naar het moment waarop zij rein verklaard wordt, bij een dochtertje tachtig dagen. De eerste vraag is dus: waarom zou zij bij een meisje dubbel zo lang onrein zijn? De verwijzing naar de menstruatie kan richting wijzen. Een meisje zal op haar beurt ook ongesteld worden. Haar geslachtsrijpheid kondigt zich aan met ... een eerste bloeding. En, als zij voor het eerst gemeenschap met een man heeft, zal zij haar maagdelijkheid geven door ... te bloeden. Opnieuw, dat is geen drama, maar wel een feit, dat de HEER op haast eerbiedige wijze aanstipt (vgl. Ezech. 16:9).

Zou het om die reden zijn dat Israël geen vrouwenbesnijdenis kent? Zij zal 'van nature' al gaan bloeden. Dat brengt het tweede punt naar voren: na die eerste week van onreinheid van de moeder werd het jongetje besneden. Op de achtste dag dus. Besnijdenis komt vanuit een ander perspectief ter sprake. Alleen jongens moesten op die dag-na-week-één bloeden. Maar dat staat niet helemaal los van het vrouwelijke bloed dat vloeide en vloeien zal. Hij moet ook bloeden, en wel aan het geslachtsdeel waarmee ook hij later zijn lief zal laten bloeden en leven zal willen verwekken.

Na die eerste week-plus-besnijdenis volgde voor moeder (en kind) dus nog drieëndertig dagen. En na de geboorte van een dochter dubbel zoveel. In die periode maakte aanraking (door haar man) niet langer onrein. Maar helemaal klaar was het niet. Zo creëerde de HEER een periode van veertig dagen van uitkijken naar het moment van de reiniging. Zoals een gezin ooit veertig dagen

het water van de zondvloed hoorde vallen, veertig dagen op de vloed dreef en veertig dagen wachtte voor de vogel uitvloog, zo krijgen ouders in Israël een wachttijd met een betekenisvol getal, tot ze met elkaar de HEER in zijn huis mochten ontmoeten. Pas langs die weg komt de man in beeld, hoewel hij in Leviticus 12 ongenoemd blijft. Aardig punt wel: tijdens zulke dagen blijft de man wat op de achtergrond.

5. Leef- en leesregel

Vindt u het allemaal wat erg oudtestamentisch? Deze dingen zijn in Christus toch vervuld? Ja, daarom bevat de belijdenis van Nederland ook deze *leefregel*: wij geloven dat de gebruiken die door de wet waren voorgeschreven, met de komst van Christus hebben afgedaan' (art. 25). 'Daarom moeten christenen die niet langer handhaven'. Maar bij de leefregel hoort een *leesregel*: 'Toch blijft voor ons de waarheid en inhoud ervan in Christus Jezus, in wie zij hun vervulling hebben'. Dat is een leesregel bij het lezen van het Oude Testament.

De vervulde Schriften worden immers niet gearchiveerd en uit de Bijbel gelaten. alsof alleen het Nieuwe Testament de eigenlijke Bijbel is. Want zonder het oude verbond kun je het Nieuwe in Christus niet begrijpen, en ook niet dat 'de Schriften van mij getuigen'. Vandaar dat de belijdenis in artikel 25 een leesregel bij de wetgeving heeft die in artikel 34 toegepast wordt. Vanuit Christus Jezus volg je de lijnen terug en zie je wat die Mozaïsche wetten bedoelden en waarin de contouren van Hem zichtbaar worden; bijvoorbeeld in het offer van het lam en de duif. Daarover dan nu.

6. Ram en duif

De periode van onreinheid wordt door een dubbel offer afgesloten: een lam van één jaar oud (een ram) als brandoffer en een duif als reinigingsoffer. Het brandoffer staat voor toewijding aan de HEER, alsof het vuur het vuil wegbrandt. Het reinigingsoffer lijkt klein, maar is bloedig. De priester moet de halsslagader van de duif opendrukken, zodat er bloed tegen het altaar spettert waarop het lam ligt (Lev. 5:8-9). Het fraaie verenkleed wordt verfromfaaid, rood, vuil.

Een punt om apart bij stil te staan: waarom is ook de duif, die kleine vogel, een offerdier in het Oude Testament? Speciale betekenis krijgt de duif die met het olijfblad in zijn snavel bewijst dat de aarde opdroogt na de vloed (Gen. 8:11). Doet hij niet een beetje denken aan Gods Geest die over het water van de oervloed zweefde (Gen. 1:2)? De Geest keert weer, en wel in de gedaante van een duif, wanneer Jezus oprijst uit het diepe water van zijn doop (Luc. 3:22). Anders gezegd, de duif keert weer zodra Jezus met de Geest Gods gedoopt wordt.

In de eeuwen na de vloed waarin de aarde opnieuw dreigde weg te zinken, tot aan Jezus' oprijzen uit het doopwater is de duif ... het kleine offerdier geweest waarvan de kop afgeknepen werd en dat zijn levensbloed verloor bij een reinigingsoffer; zoals na de geboorte van een kind, om de onreinheid van moeder en kind op te heffen. Als 'de bron van haar bloed', zoals het Hebreeuws van Leviticus 12 het uitdrukt, niet meer vloeit.

Als een eenjarig mannelijk lam ons doet denken aan Jezus Christus, doet de duif ons denken aan de Geest. Blijkbaar zijn beiden betrokken in het offer van het oude verbond; als vergeving en vernieuwing, reiniging en heiliging, verbonden in het tweevoudige offer van reinverklaring.

In het nieuwe verbond blijkt Jezus dat te zijn: ‘het lam dat de zonde van de wereld wegneemt’ (Joh. 1:29 en 36). U weet u toch vrijgekocht ‘met het kostbaar bloed van een lam zonder smet of gebrek, van Christus’ (1 Pet. 1:19). Hij is ‘het lam dat staat alsof het geslacht is’ (Opb. 5:6). Guido de Brès heeft een punt als hij bij het offer van de ram na de geboorte van een kind aan het offer van Christus denkt.

7. Maria en Jezus

De vraag daarbij is: was het offer van de ram voor moeder en kind samen, of alleen voor haar? Guido de Brès antwoordde vier jaar nadat hij de tekst van de geloofsbelijdenis publiceerde: voor moeder én kind. In Lucas 2:22 staat immers: ‘Toen de dagen van *hun* reiniging naar de wet van Mozes vervuld waren’. Anderen zeggen: slaat het niet eerder op Maria en Jozef? Zij zijn ook onderwerp van de hoofdzin: ‘zij brachten hem naar Jeruzalem om hem aan de HEER aan te bieden’. Aangenomen wordt dat Jozef in de eerste week Maria aangeraakt moet hebben en dus zelf onrein geworden is. Dat is mogelijk, maar op de man was die andere wet van reiniging van toepassing (Lev. 15:21-22). Voor hem was een wasbeurt van lichaam en kleding en een dag wachten voldoende.

Het ligt dus meer voor de hand om bij het meervoud ‘hun reiniging’ in Lucas 2 te denken aan moeder Maria en het kindje Jezus¹. Hij is in het vorige vers genoemd: besneden op de achtste dag (Lev. 12:3) kreeg hij de naam ‘Jezus’, die de engel had genoemd nog voor hij in de moederschoot was ontvangen (Luc. 2:21). Dan is het niet vreemd om in het volgende vers ‘hun reiniging’ te lezen als betrekking hebbend op de moeder en het kind uit haar schoot. Logischerwijze heeft de moeder in de eerste week van haar onreinheid haar zoontje aangeraakt. Het werd, strikt genomen, onrein zoals zij. Hij zelf heeft op de achtste dag gebloed. Maar dan is de gehele wet van Leviticus 12 aan de Heiland voltrokken. Zelfs het offer van twee duiven wordt nadrukkelijk genoemd – waarmee het wetsartikel eindigt (Lev. 12:8).

8. Het water wast

Het lijkt vreemd dat heel Leviticus 12 over reiniging gaat, maar water niet genoemd is. Toch ligt dat ingebed in de verwijzing naar de wet op de menstruatie. Alle lichamelijke onreinheid wordt met een wasbeurt van het lichaam en de kleding opgeheven. Na een dag of na een week. Met gewoon water. Het Jodendom kent daar een speciaal bad voor vrouwen voor: de *mikve*, waar zij

¹ In de verschillende handschriften van het Lucasevangelie kun je zien dat de schrijvers ook over dit detail hebben nagedacht. In een paar afschriften is ‘hun’ (reiniging) vervangen door ‘zijn’. Het zijn er te weinig om overtuigend te zijn.

zich na de menstruatie in wassen om de week van onaanraakbaarheid te beëindigen en zich op de toenadering van haar man voor te bereiden.

Bij de profeten zien we hoe het water terrein wint ten opzichte van het bloed. Dat kondigt zich aan in de vertelling waarin de HEER het verhaal van zijn liefde voor Israël giet. Hij vertelt het verhaal van een meisje dat te vondeling gelegd is maar – God zij dank – gevonden wordt. Zo wordt haar leven gered en krijgt het kind een kans. Hartverscheurend hoe Hij de omstandigheden van de geboorte tekent (Ezech. 16:3-5). ‘Toen kwam ik voorbij en zag hoe je in je bloed lag te spartelen’. Maar de HEER verzorgt het kind dat allang gewassen had moeten zijn (16:4). Ook na het bloeden van de eerste menstruatie (of is het de huwelijksnacht?!), staat er: ‘Ik waste je met water, ik spoelde het bloed van je af’ (16:9). Dat is het verhaal van Gods verbond: als de zorg om een meisjesbaby. Bij dit verhaal hoort geen jongen. Het mannelijk kind moet nog komen. Van Gods kant.

Het water wint nog verder terrein ten opzichte van het bloed in Ezechiël 36. De belofte klinkt: ‘Ik zal zuiver water over jullie uitgieten om jullie te reinigen van alles wat onrein is, van al jullie afgoden’ (36:25). Waarom zuiver water? Omdat de HEER Israëls gedrag zo beoordeeld had: ‘hoe hun daden even onrein waren als een vrouw die ongesteld is’ (36:17). Wat past er beter om bloed weg te wassen dan water? Ook het beeld van de rivier met levend water past bij de observatie van het wassende water dat het bloed overstijgt (Ezech. 47; Zach. 14).

9. Het water wint

Alle lijnen komen bij elkaar als niemand minder dan Jezus de doop ondergaat in water dat het leven bedreigt. Als Hij boven komt, daalt de Geest van God op Hem neer. Die neemt de gestalte van de duif aan. Het reinigingsoffer van het oude verbond vouwt zich over Jezus heen, herhaalt zich in zijn doop. En daarop volgen, hoe wonderlijk tegengesteld, zijn veertig dagen in de woestijn. Maar wel gedreven door de Geest.

Als Johannes de Doper zijn leerlingen op het spoor zet van Hem die zal dopen met de heilige Geest, identificeert hij Hem zo: ‘Daar is het lam van God!’ (Joh. 1:36). Konden zijn leerlingen dit vatten? Dan moet hij hen wel uitvoerig uit het Oude Testament hebben voorgelicht – over het lam en het bloed, en de duif en het water.

Wat bij de Doper begint, wordt door Jezus voltooid: het water wint het als sacrament van het bloed, zodra het mannelijk lam, de ram, geslacht en geofferd is. ‘Het bloed dat bestemd is voor het reinigingsoffer wordt door de hogepriester het heiligdom ingedragen, de kadavers van de offerdieren worden buiten het kamp verbrand. Daarom heeft ook Jezus, om met zijn eigen bloed het volk te heiligen, buiten de stadspoort geleden’ (Hebr. 13:11-12).

Vanaf dat moment wint het water het van het sacrament van het bloed. Vandaar de oproep om tot God te naderen ‘nu ons hart gereinigd is, wij van een slecht geweten bevrijd zijn en ons lichaam met zuiver water is gewassen’ (Hebr. 10:22). Lam en duif, bloed en water kregen eerst bijzondere betekenis rond de geboorte van een kind. Zoon of dochter? Dat maakte voor de reiniging en het dubbele offer niet uit. Wat anders is? Dat Jezus het verbond nu nieuw noemt ‘in mijn bloed’ (Luc. 22:20).

10. Schriftelijk gesprek

Ik las Leviticus 12 langs de lijn van het lam, Christus. Wat neem ik daaruit mee naar het gesprek over de doop?

1. Als er voor volwassenen een verband tussen besnijdenis en doop is, dan zegt de besnijdenis ook iets over de kinderen vandaag. Het bevel tot besnijdenis kent een beginsituatie: bij de eerste uitvoering moeten volwassen mannen én jongens besneden worden (Gen. 17:11-14). In Leviticus 12 wordt die praktijk ingebed in de reguliere situatie van een volk waarvan de mannen besneden moeten zijn, namelijk bij de geboorte van een jongetje.

2. Zou iets vergelijkbaars zich bij de doop kunnen hebben voorgedaan? Eerst valt de nadruk op de doop van volwassen mensen: doop van bekering tot vergeving van zonden. Dan kan gezegd worden dat iemand gedoopt werd 'en zijn/haar huis'. Niet uitgespeld wordt of er in alle gevallen wel of geen kinderen bij dat gezin hoorden. Dat blijft de achilleshiel van de gereformeerde doopsleer: dat in het Nieuwe Testament niet met zoveel woorden in voorbeeld of bevel staat dat een kind de doop ondergaat. De (uit later tijd bekende) praktijk van het dopen van kinderen lijkt op de reguliere praktijk zoals we die in Leviticus 12 aantreffen.

3. Besnijdenis als sacrament van bloed hoeft niet meer gevraagd te worden van de volken die bij Israël ingelijfd worden (Hand. 15:19). Het bloed van Christus heeft ruim voldoende gevloeid. Aan baptisten mag de vraag gesteld worden hoe dit bloed de kleine kinderen bereikt die de God van het leven schenkt. Mag Gods genade in het oudtestamentische offer van het lam verbonden worden de diepte die Hij in Christus zou aanbrengen? Waarom zou de verhouding van God drieënig tot kinderen – zo royaal in het oude verbond – veranderen wanneer zijn Zoon in de weg van zwangerschap en geboorte (Luc. 2:1-24) mens geworden is?

4. Hoe leest de christelijke kerk de wetsvoorschriften als heilige Schrift? Kan de gemeente die als Woord van God beluisteren? De vraag naar de waarde van het Oude Testament in het geheel van de Bijbel is een belangrijk punt in gesprek tussen hen die, ook in de kerken, denken vanuit het gereformeerd belijden en hen die neigen tot het baptistische vertrekpunt.

Kortom, de Nederlandse geloofsbelijdenis nodigt ook nu belijdende leden van gereformeerde kerken uit om de denklijn van artikel 34 te volgen: van het bloed van Christus, het smetteloze lam, terug naar een moment als Leviticus 12 waar de dood van de ram een schaduw wierp waarin we zijn gestalte herkennen.

11. Zichtbaar onderwijs

Brengen we Leviticus 12 in verband met de lezing van Lucas 2, dan breng ik ook de volgende zaken in het gesprek over de doop in.

4. Als mijn waarneming klopt dat het wassende water het wint van (besprenkeling met) het bloed, dan moet de regel zijn: de doop wordt in de gereformeerde kerken voortaan door onderdompeling bediend, bij volwassenen én kinderen.

5. In het licht van het reinigingswater in het oude verbond en het overvloedige water van het nieuwe testament zouden ouders, staand in het water, de doop van hun kind moeten meebelevén. Dat is niet hún doop, maar wel een beeld van doorgaande reiniging. Er is tenslotte nogal wat gebeurd. In het doopbad houdt niemand het droog. Ouders die de zonde aan het kind meegaven, kunnen wel een beeld van hun reiniging in Christus gebruiken op het moment dat zij komen om het kind aan de Heer voor te stellen.

6. Een onopgeefbaar punt in de doopsleer in: er is ‘één doop’ (Ef. 4:5). Op grond daarvan stellen christenen van gereformeerde belijdenis: ‘De doop mag niet herhaald worden, want wij kunnen ook niet tweemaal geboren worden’ (NGB art. 34). Ik overweeg of het mogelijk is de eenheid van de doop (als sacrament) te eerbiedigen, én ruimte te maken voor een ritueel van reiniging, bijvoorbeeld bij de openbare geloofsbelijdenis van jongeren die als kind het teken en zegel van God drie-enig ontvingen. De daad van belijdenis sluit toch ook in: belijdenis van de zonden van de jeugd aan de ene kant en bekering tot volgeling van het lam anderzijds, onderscheiden van het sacrament dat Gods prioriteit stelt, een ritueel van reiniging. Als water te dichtbij de doop komt, is zalfolie een alternatief: beeld van toewijding en vervulling met de Geest.

12. Theologisch gesprek

Misschien moeten voorgangers van gereformeerde belijdenis en van baptistische overtuiging rond de Bijbel aan tafel gaan zitten. Ik wil dit punt inbrengen: of het mogelijk is te verwoorden wat de Geschriften ons leren over de plaats van volwassenen en kinderen in het licht van God, Schepper en Vader, Zoon en broeder, Geest en doop – om een christelijke leer van het gezin in de gemeente te schrijven, een belijdenisartikel dat verbindt.

Toegift: *De Brès’ verdediging van artikel 34*

In artikel 34 van de Nederlandse geloofsbelijdenis staat die opvallende verwijzing waarom kleine kinderen in de doop ‘wat Christus voor hen gedaan heeft’ moeten ontvangen: ‘zoals de HERE in de wet gebod hun kort nadat zij geboren waren, deel te geven aan het sacrament van het lijden en sterven van Christus door het offer van een lam’. Op deze regel is blijkbaar in die dagen al snel kritiek gekomen, en wel van de kant van de zgn. anabaptisten of wederdopers. Vier jaar nadat de *Confession de foy* het licht zag schreef de Brès een boek (1565) dat in Nederlandse vertaling heet *De wortel, de oorsprong en het fundament van de Wederdopers of Herdopers van onze tijd* (1570).

In de eerste druk uit 1565 gaat De Brès in op de tegenwerping dat kinderen er niets van begrijpen als zij gedoopt worden. Hij verwijst dan naar het gebod tot besnijdenis waarvan de kinderen de geestelijke zin (*les mysteres spirituels*) ook niet begrepen. Zij kunnen hun hárten nog niet besnijden. Pas later zullen zij dat dankzij de genade van God kunnen. ‘Doet de HEER daarom iets wat dwaas is als Hij opdraagt aan kinderen te doen wat zij niet begrijpen? Dat moet dan wel. En als Hijzelf heeft geboden voor de kleine kinderen van zijn volk, of het om jongen of meisje gaat, een lam van een jaar oud – een afbeelding van Jezus Christus en van zijn dood – te offeren, zoals de

doop dat nu voor ons is, is dat ook iets dwaas waarmee je zou mogen spotten?’ In de kantlijn liet De Brès een verwijzing naar Leviticus 12:6 en Johannes 1:29 afdrukken.²

Zijn conclusie is: ondanks het feit dat kindertjes niet begrijpen wat er gebeurt, beveelt de HEER toch dat het teken en sacrament van de doop aan het kind wordt bediend. In spreektaal verwijft hij de anabaptisten: ‘Jullie kunnen wel onder dat Schriftgedeelte uit proberen te komen (zoals we het al aanhaalden) door te zeggen: dat wordt alleen aan de vrouw opgedragen die een zoon of dochter heeft gebaard. Maar Lucas is en blijft voor ons een betrouwbaar uitlegger van dit gedeelte. Hij laat zien dat het offer is gebracht voor de moeder en voor het kind, als hij zegt: “Toen de dagen van hun reiniging vervuld waren, etc.” Hij zegt niet “De dagen van haar reiniging”, alsof hij het alleen over de moeder heeft. Maar hij zegt: “Van hun reiniging”, daarmee aangevend dat het kind met zijn moeder erin begrepen is. Ga het gevecht met de heilige Lucas maar aan, en je zult zien of je het pleit zal winnen’. De tekstverwijzing naar Lucas 2:22 in de kantlijn spreekt voor zich.

Is er een bron (boek of pamflet) dat De Brès onder ogen kwam?

In een latere druk is de bladzij uitgewerkt. Zijn betoog is meer concreet: waarom zouden de kleine kinderen wel het bederf uit Adams zonde kunnen ontvangen (zonder daar iets van te begrijpen) en niet iets van wedergeboorte of vernieuwing uit Hem die de tweede Adam is? ‘Want zoals wij allen in Adam sterven, zo zullen wij in Christus allen levend gemaakt worden’, zo haalt hij 1 Korintiërs 15:22 aan. Op dat punt brengt de auteur Leviticus 12 ter sprake. ‘De kleine kinderen hebben het afsterven en wegnemen van hun zonden in Christus, net zoals de volwassenen. Zoals de HEER ons dit in een beeld toont in Leviticus wanneer Hij beveelt dat een vrouw die een zoon of dochter gebaard heeft aan de priester een lam van een jaar aanbiedt. Dat lam is een beeld van Christus, het ware Lam van God dat de zonden van de wereld wegneemt’.

Daarop volgt in iets verschreven vorm de passage over de precieze uitleg van Lucas 2:22. ‘Zij proberen dit Schrift wel te verdraaien door te zeggen dat de vrouw dit lam alleen voor zichzelf offerde, en niet voor de kleine kinderen. Maar de heilige Lucas is voor ons op dit punt een goede en betrouwbare uitlegger, nl. dat dit lam zowel voor het kind als voor de moeder leed. Want hij zegt het zo: “Toen de dagen van hun reiniging naar de wet vervuld waren, etc.” [Luk. 2:22]. Hij zegt niet: “Toen de dagen van háár reiniging etc.”, maar hij zegt nadrukkelijk “van hun [reïning]”. Daaruit blijkt dat het kind daarin met de moeder betrokken was. Op dezelfde wijze werd ook Christus voor de kindertjes van zijn volk geofferd en geslacht, net als voor de ouderen³.

² Ik gebruik de eerste Franse editie: *La racine, source et fondement des anabaptistes* ([Rouen], Abel Clemence, 1565), 675. Voor een vertaalde coupure uit de editie van ... zie ook C. Vonk, *De voorzeide leer* IIIb (Barendrecht, 1956), 388.

³ Ik gebruikte de tweede (voor zover ons bekend) Franse editie van [Genève], Pierre de S. André, 1595 (p. 663). Deze is geënt op de tekst van eerste Nederlandse editie die drie jaar na de executie van Guido de Brès verscheen ([Dordrecht, J. Canin], 1570). Zijn de wijzigingen door de Brès zelf aangebracht (in een ons niet bekende druk of handschrift) of door een bewerker? De vertaler is met initialen aangeduid: I.D.R., geïdentificeerd als (Jean-François Gilmont, ‘Guy de Brès. Nouveau bilan bibliographique’, in *Bulletin de la Société d’Histoire du Protestantisme Belge* 7/2

Vervolgens noemt Guido de Brès een anabaptist met name, namelijk Dirk Philips (1504-1568). In diens bewaard gebleven geschriften vond ik nog geen spoor van een discussie rond de uitleg van Leviticus 12⁴. De Brès introduceert hem zo: ‘Dirk Philips erkent wel dat de kleine kinderen in het bloed van Christus Jezus, onze zaligmaker, gewassen, gereinigd en gedoopt zijn, maar zegt dat zij niet wedergeboren zijn’. Een interessante figuur om nader te onderzoeken! Hoe waarden dopersen vandaag zijn werk?

(1977), 35 (29-37). Joris de Raedt, die zich ook Georgius Consillarius noemde, kennen we als mogelijke vertaler van Johannes Calvijn, *Traicté des reliques* (1583) en zeker van het *Cort begrijp der Institutie* (verzorgd door Guillaume Delaune) van 1595.

⁴ *The Writings of Dirk Philips*, trans. and ed. Cornelius J. Dyck, William E. Keeney, and Alvin J. Beachy (Scottsdale, PA: Herald Press, 1992). De Brès gebruikte vooral Philips' werk *Enchiridion Oft Hantboeckken van de Christelijcke Leere ende Religion*.